

NETWORK OF COMMUNITY MANAGEMENT FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

รายงานสืบเนื่องการประชุมวิชาการเครือข่าย
ด้านการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนระดับชาติ
ครั้งที่ 6

การมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อความยั่งยืน
:ความท้าทายในวิถีใหม่

3 เมษายน 2564

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร

คณะกรรมการฝ่ายพิจารณาผลงานวิชาการ

โครงการประชุมวิชาการเครือข่ายด้านการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนระดับชาติ ครั้งที่ 6

ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความวิจัย

- 1 คณบดีคณะวิทยาการจัดการ
- 2 รองคณบดีฝ่ายวิจัย
- 3 ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.สุรัชย์ หวันแก้ว
- 4 รองศาสตราจารย์ ดร.นรินทร์ สังข์รักษา
- 5 รองศาสตราจารย์ ดร.ประสพชัย พสุนนท์
- 6 รองศาสตราจารย์ ดร.พิทักษ์ ศิริวงศ์
- 7 รองศาสตราจารย์ ดร.สุวัฒนา ธาดานิติ
- 8 รองศาสตราจารย์ ดร.ปรีชา วงศ์ทิพย์
- 9 รองศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย ภูวนาถวิจิตร
- 10 รองศาสตราจารย์ ดร.วรรณวีร์ บุญคุ้ม
- 11 รองศาสตราจารย์ ดร.อัจฉรา สโรบล
- 12 รองศาสตราจารย์ ดร.นฤมล อรุโณทัย
- 13 รองศาสตราจารย์ ดร.ปิยะพงษ์ จันทน์ใหม่มูล
- 14 รองศาสตราจารย์ ดร.งพล พรหมสาขา ณ สกลนคร
- 15 รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระวัฒน์ จันทิก
- 16 รองศาสตราจารย์ สุเมธ พรหมอินทร์
- 17 รองศาสตราจารย์ เอมอร เจียรมาศ
- 18 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทิพย์สุดา พุฒจรรย์
- 19 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สวรรยา ธรรมอภิพล
- 20 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภรัตน์ แสงฉัตรแก้ว
- 21 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกศราพร พรหมนิมิตกุล

- 22 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ฌภัทร วิศวะกุล
- 23 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิโรจน์ เจษฎาอักษรณ์
- 24 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศศิภา พจนวาที
- 25 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เรวดี อั้งโพธิ์
- 26 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิริชัย ดีเลิศ
- 27 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อมรินทร์ เทวตา
- 28 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อิสราภรณ์ ทนุผล
- 29 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิตศักดิ์ พุฒจรรย์
- 30 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนภฤต สังข์เฉย
- 31 ผู้ช่วยศาสตราจารย์นภนันทน์ หอมสุต
- 32 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เมษ์ธาวิน พลโยธี
- 33 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิตพนธ์ ชุมเกต
- 34 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิราภา พึ่งบางกรวย
- 35 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชวนชื่น อัครกะวณิชชา
- 36 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาสนันท์ อัครรักษ์
- 37 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญรดี จันทร์ภักดิ์
- 38 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุทธิรัตน์ กิตติพงษ์วิเศษ
- 39 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุทัย ปริญาสุทธินันท์
- 40 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ระชานนท์ ทวีผล
- 41 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทรงพันธ์ ต้นตระกูล
- 42 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ณรงค์ ศิริรัมย์
- 43 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทรงสุดา ภู่อ่าง
- 44 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พนัชกร สิมะขจรบุญ
- 45 อาจารย์ ดร.ปรีวิทย์ ไวยาชีวะ
- 46 อาจารย์ ดร. อรยา พรเอี่ยมมงคล
- 47 อาจารย์ ดร.สังเสริม แสงทอง

- 48 อาจารย์ ดร.ชัชฌนพงศ์ ศิริโชตินิศากร
- 49 อาจารย์ ดร.บุษริน วงศ์วิวัฒนา
- 50 อาจารย์ ดร.นพรัตน์ บุญเพียรผล
- 51 อาจารย์ ดร.ประไพพิมพ์ สุธีวสินนนท์
- 52 อาจารย์ ดร.ปริญญา หรุ่มโพธิ์
- 53 อาจารย์ ดร.พลอย สุดอ่อน
- 54 อาจารย์ ดร.ภฤศญา ปิยนุสรณ์
- 55 อาจารย์ ดร.ธิดิพัทธ์ บุญปก
- 56 อาจารย์ ดร.วงศ์ลัดดา วีระไพบุลย์
- 57 อาจารย์ ดร.สุนี คำนวลศิลป์
- 58 อาจารย์รชกร วชิรสิโรตม
- 59 อาจารย์วันชัย เจือบุญ
- 60 นางสาวสุนิสา วงศ์ประทุม
- 61 นายณัฐวิรัช ศรีธาดาสวัสดิ์

สารบัญ

	หน้า
การจัดการผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นเครื่องเบญจรงค์เพื่อรองรับตลาดสากล ชุมชนดอนไถ่ดี อำเภอกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาคร <i>คุณศุภิสรา นันทะเส และ คุณทิพย์สุดา พุฒจรรย์</i>	336
บทบาทของสภาผู้นำชุมชนในการพัฒนาชุมชนบ้านฝายท่า ตำบลพงศัประศาสน์ อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ <i>คุณเพ็ญพิชชา มากจันทร์ คุณสุทธิดา มูลทองชุน และ คุณทิพย์สุดา พุฒจรรย์</i>	348
สภาพการณ์และการปรับตัวในอาชีพการแสดงละครชาตรีของคณะพรหมสุวรรณ <i>คุณพิชามญช์ คงมีผล คุณภัทรวรรณ ขำเพชร และ คุณสุนี คำนวณศิลป์</i>	359
การศึกษาประเพณีดั้งเดิมของตำบลดอนยายหอม อำเภอเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม <i>คุณกฤษณ ตุ่มฉิม คุณวิรัชชานา ก.ศรีสุวรรณ และ คุณเกศราพร พรหมนิมิตกุล</i>	367
พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับเทศกาลกินเจ : กรณีศึกษา ศาลเจ้าโจ้วซือกง ตลาดน้อย แขวงตลาดน้อย เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร <i>คุณมธุชา อมรสันต์ คุณจิรวรรณ ทวลหอม และ คุณศุภรัตน์ แสงฉัตรแก้ว</i>	379
กลยุทธ์การพัฒนาการเข้าร่วมรับผิดชอบของประชาชนในการบริหารงานร้านค้าชุมชนกรณีศึกษา: ตำบลโนนสะอาด อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น <i>คุณเพชรพร เดชกวินเลิศ และ คุณสถาพร เรืองธรรม</i>	389
ภาพอนาคตของเยาวชนต่อการเตรียมความพร้อมการเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ <i>คุณณิชากร สุวรรณรินทร์ คุณอมรรัตน์ ภัยปัด และ คุณธงชัย ภูวนาถวิจิตร</i>	401
ถอดประเด็นโครงงานวิจัยของนักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาชุมชนศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ในรอบ 1 ทศวรรษที่ผ่านมา <i>คุณตรีภพ อธิรัตน์ชัย คุณศมนกร จันทจิต คุณศรีตุลา ชูชาติ คุณสุธัญญา แก้วชู และ คุณอุทัย ปริญญาสุทินนท์</i>	411

สภาพการณ์และการปรับตัวในอาชีพการแสดงละครชาตรีของคณะพรหมสุวรรณ

THE SITUATION AND CAREER ADJUSTMENTS OF THE “LAKHON CHATRI”,
A CASE STUDY OF PHROM-SUWAN TROUPE

พิชชามญช์ คงมีผล¹ ภัทรวรรณ ขำเพชร² และ สุนี คำนวลศิลป์³

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) สภาพการณ์และการปรับตัวในอาชีพการแสดงละครชาตรี และ 2) แนวทางการสืบทอดและอนุรักษ์การแสดงละครชาตรี ของคณะพรหมสุวรรณ จังหวัดเพชรบุรี เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลจากเจ้าของคณะและสมาชิกคณะพรหมสุวรรณ ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

ผลการศึกษาพบว่า คณะพรหมสุวรรณได้มีการปรับตัวในการแสดงละครชาตรีให้สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบันและสถานการณ์โรคไวรัสโคโรนา 2019 (Covid-19) โดยมีการปรับตัวโดยเนื้อหาและลักษณะการแสดง รวมทั้งปรับรูปแบบการแสดง ด้านแนวทางการสืบทอดและการอนุรักษ์ศิลปะการแสดงละครชาตรีของคณะพรหมสุวรรณ นอกจากจะถ่ายทอดกันในกลุ่มเครือญาติแล้ว ยังสอนให้กับบุคคลอื่นที่สนใจ แต่เพื่อป้องกันการแข่งขันทางธุรกิจตามที่บรรพบุรุษถือปฏิบัติกันมา การถ่ายทอดความรู้ทางละครชาตรีให้กับบุคคลอื่นจึงมุ่งเพียงให้สามารถแสดงเป็นอาชีพ เพื่อเป็นศิษย์ไว้แสดงในคณะ แต่ไม่มีความรู้ในเรื่องพิธีกรรม ราชัดชาตรี ซึ่งจะถ่ายทอดกันเฉพาะในกลุ่มเครือญาติเท่านั้น

คำสำคัญ : ละครชาตรี, การปรับตัว, การอนุรักษ์, การสืบทอด

Abstract

This research aims to study 1) the situation and adaptation of the theatrical profession 2) the conservation and transmission of Lakhon Chatri performances of Phrom-suwan troupe, Phetchaburi province. It is the qualitative study, Data was collected from the owner and members of the Phrom-suwan troupe, by methods of an in-depth interviews and non-participating observations.

The results showed that the troupe of Phrom-suwan had adapted the theatrical performances in accordance with the current social conditions and the situation of Coronavirus 2019 (Covid-19). The adaptation is adapted by the content and performance characteristics, as well as the reshape of the performances, the approach to inheritance and preservation of the performing arts of Phrom-suwan troupe. In addition to being passed on to kinship groups, it also teaches to other interested parties, but to prevent business competition as practiced by their ancestors. The transfer of theatrical knowledge to other persons

¹⁻² นักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี

³ อาจารย์ ดร. ประจักษ์คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี

is aimed only at being able to perform as a profession, to be a disciple, to perform in the faculty, but to have no knowledge of rituals. This is transmitted only to kinship groups.

Keywords: LAKHON CHATRI (A GENRE OF DANCE-DRAMA), ADJUSTMENT, CONSERVATION, TRANSMISSION

1. บทนำ

ละครชาตรีเป็นละครราชชนิดหนึ่งซึ่งพัฒนามาจากการแสดงพื้นบ้าน มีรูปแบบการ แสดงมาจากละครโนห์รา (โนราห์ชาตรี) ผสมผสานกับรูปแบบละครหลวงและละครนอกในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์มีลักษณะพิเศษ คือเป็นการแสดงมหรสพที่ใช้ในการบวงสรวงต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อที่เชื่อว่าสรรพสิ่งรอบตัวในธรรมชาติมีอำนาจเร้นลับแฝงอยู่สามารถดลบันดาลประทานความสำเร็จได้ และเมื่อทำงานลุล่วงตามเป้าหมายจะต้องจัดการแก้บนถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเคารพนับถือด้วยละครตามที่ได้กล่าวบนบานไว้ จึงปรากฏรูปแบบพิธีกรรมในช่วงการแสดงละคร นอกจากนี้ในอดีตมีความเชื่อว่าผู้แสดงละครชาตรีมีคาถาอาคม การแสดงละครชาตรีจึงกลายเป็นสื่อที่ใช้ติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้า ทำให้มีบทบาทสัมพันธ์กับผู้คน สะท้อนความเชื่อและวิถีการดำเนิน ชีวิตของคนในสังคมไทย รวมถึงเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังคุณธรรมตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ละครชาตรียังคงมีแสดงทั่วไปในหลายจังหวัดแถบภาคกลางได้แก่ กรุงเทพมหานคร นนทบุรี พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง ลพบุรี สิงห์บุรี อุทัยธานี สุพรรณบุรี ราชบุรี สมุทรสงคราม สมุทรปราการ ฉะเชิงเทรา นครปฐม ประจวบคีรีขันธ์ และเพชรบุรี (จุฑารัตน์ การะเกตุ, 2562)

ในบรรดาละครชาตรีที่มีชื่อเสียงสืบมาจนถึงปัจจุบัน ละครชาตรีเมืองเพชรนับเป็นละครที่เก่าแก่และ เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง สืบประวัติสันนิษฐานว่าเริ่มมีมาตั้งแต่เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ แปรพระราชฐานไปประทับแรม ณ พระราชวังพระนครคีรี (เขาวัง) จังหวัดเพชรบุรีในครั้งนั้นมีคณะละครจากกรุงเทพฯ ไปแสดงที่เพชรบุรีหลายคณะ เช่น คณะละครผู้หญิงของหลวงคณะละครของ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมเหศวรศิววิลาส คณะละครของสมเด็จพระยาบรมมหาราชศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ทำให้ชาวเพชรบุรีได้มีโอกาสชมละครและเกิดความตื่นตัวจัดตั้งเป็นคณะละครเอกชนขึ้น เป็นการแสดงละครนอกซึ่งเรียกว่า “ละครไทยรับจ้าง” มีอยู่ทั้งหมด 5 คณะ คือ คณะหลวงอภัยพลรักษ์ คณะหลวงทิพย์อาชญา คณะตาไปล์ คณะยายปู้ และคณะบางแก้ว ในปัจจุบันละครชาตรีเมืองเพชรที่มีอายุยาวนานกว่า 25 ปี สืบทราบได้มีจำนวนทั้งสิ้น 5 คณะ คือ คณะพรหมสุวรรณ คณะ พ. เทพประสิทธิ์ คณะประทีนทิพย์ คณะปทุมศิลป์ และคณะเบญจจา (ศิษย์) ฉลองศรี ภายหลังจากการสำรวจในปี พ.ศ.2538 พบว่ามีคณะละครชาตรี 28 คณะที่รับงานแสดงและมีการแสดงอยู่เนืองๆ โดยยังคงรักษาแบบแผนของการแสดงละครชาตรีไว้เป็นอย่างดี กล่าวได้ว่าในเวลานั้นละคร ชาตรีมีความเฟื่องฟูตลอดจนมีการอนุรักษ์และพัฒนาละครชาตรีทั้งของภาครัฐและของชาวบ้าน เช่น กองการสังคีต กรมศิลปากร ได้จัดให้มีการแสดงละครชาตรีที่โรงละครศิลปากร ซึ่งได้มีการปรับปรุงใหม่ มี 2 เรื่อง “มโนห์รา” และเรื่อง “เสน” ทำให้ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก ปัจจุบันจังหวัดเพชรบุรียังมีคณะ ละครชาตรีอยู่มากมายหลายโรง ละครชาตรีเมืองเพชร ถือเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านอย่างหนึ่งของคนเพชรบุรี มีลักษณะและขั้นตอนการแสดง เป็นเอกลักษณ์ที่คนเพชรบุรีมีความภูมิใจ เป็นทั้งอาชีพและงาน ศิลป์ที่มีผู้สืบสานสร้างงานมา หลายรุ่น นักวิชาการ นักพัฒนา จากองค์กรภาครัฐและเอกชนได้ให้ความสนใจ เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบุรี (กรกฎ คำแหง, 2560: 157)

คณะพรหมสุวรรณ เป็นคณะละครชาตรีที่เก่าแก่ของเมืองเพชร มีอายุยาวนานกว่า 25 ปี และยังคงมีการสืบทอดละครชาตรีต่อรุ่นสู่รุ่นจนมาถึงในยุคปัจจุบัน จุดเด่นของคณะพรหมสุวรรณคือการแสดงละครชาตรี ให้มีความสอดคล้องกับยุคสมัยในปัจจุบันด้วยการเปลี่ยนท่าทางบทบาทให้มีความทันสมัยขึ้น เพื่อให้ผู้ชมการแสดงชมแล้วไม่ก่อให้เกิดความเบื่อหน่ายในการรับชม การใช้ถ้อยคำเป็นภาษาถิ่นในบทเจรจาและบทตลกแต่ง เป็นบทกลอนรวบรัดดำเนินเรื่องให้มีความไพเราะ และเข้าใจง่าย เพื่อเพิ่มอรรถรสในการแสดง นอกจากนี้จะมีการไปแสดงนอกพื้นที่แล้ว คณะพรหมสุวรรณได้มีการแสดงละครชาตรีผ่านทางสื่อออนไลน์อีกด้วย เพื่อเพิ่ม ความทันสมัยและสะดวกต่อการถ่ายทอดให้กับผู้ชมได้รับชม ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาสภาพการณ์และการปรับตัวในอาชีพการแสดง ตลอดจนการสืบทอดและอนุรักษ์การแสดงละครชาตรีของคณะพรหมสุวรรณ เพื่อเผยแพร่และยังประโยชน์ในส่งเสริมการแสดงละครชาตรีต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาสภาพการณ์และการปรับตัวในอาชีพการแสดงละครชาตรีของคณะพรหมสุวรรณ
- 2.2 เพื่อศึกษาแนวทางการสืบทอดและอนุรักษ์การแสดงละครชาตรีของคณะพรหมสุวรรณ

3. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

มัลม และจามีสัน (Malm and Jamison, 1952 อ้างถึงใน นิภา นิธิยาน, 2530) ได้อธิบาย ความหมายของการปรับตัวไว้ว่า การปรับตัว หมายถึง วิธีการที่คนเราปรับตัวให้เป็นไปตามความต้องการ ของตัวเองในสภาพแวดล้อมซึ่งบางครั้งส่งเสริม บางครั้งขัดขวาง และบางครั้งสร้างความทุกข์ทรมาน กระบวนการปรับตัวนี้เกิดขึ้นจากความจริงที่ว่า มนุษย์ทุกคนมีความต้องการและเราสามารถใช่วิธีการต่างๆ เพื่อให้บรรลุถึงความต้องการนั้น ในสภาวะแวดล้อมที่ปกติหรือมีอุปสรรคขัดขวางต่างๆ กันไป ซึ่งสอดคล้องกับโคลแมนและแฮมเมน (Coleman and Hammen. n.d. อ้างถึงใน ลักขณา สิริรัตน์, 2545) ที่ได้ให้ความหมายของการปรับตัว ว่า การปรับตัว หมายถึงผลของความพยายามของบุคคลที่พยายามปรับตัวกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับ ตนเองไม่ว่าจะเป็นด้านบุคลิกภาพ ด้านความต้องการ หรือด้านอารมณ์ให้สามารถเผชิญหรือปรับตัวได้อย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมจนสามารถอยู่ในสภาพแวดล้อมนั้นๆ ได้อย่างมีความสุข ดังนั้นจากความหมายการปรับตัวข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การปรับตัว หมายถึง กระบวนการปรับ หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลในสถานการณ์หรือในภาวะคับข้องใจให้สามารถอยู่ใน สภาพแวดล้อมหรือสถานการณ์นั้นๆ ได้

อมรา พงศาพิชญ์ (2547 : 31-32) อธิบายเกี่ยวกับ การสืบทอดวัฒนธรรม โดยกล่าวว่า เมื่อวัฒนธรรมคือ ระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้นและมีไช่ระบบที่เกิดขึ้น โดยสัญชาตญาณ วัฒนธรรมจะต้องเรียนรู้ และต้องมีการถ่ายทอดวัฒนธรรม หลักที่สมาชิกของสังคมใช้ยึดถือเป็นแนวประกอบการ ประพฤติปฏิบัติก็คือบรรทัดฐานและค่านิยม บรรทัดฐาน คือ แนวทางการปฏิบัติที่สมาชิกของสังคมส่วนใหญ่ยึดถือ และค่านิยมคือความคิดและแนวปฏิบัติที่สมาชิกของสังคม ส่วนใหญ่เห็นว่าถูกต้องดีงาม เมื่อบรรทัดฐานและค่านิยม ของสังคมเป็นแกนกลางให้สมาชิกของสังคมยึดเป็นหลัก พฤติกรรมแนวความคิด วิธีการทำงาน ตลอดจนการประดิษฐ์ สิ่งของเครื่องใช้ย่อมจำเป็นที่จะต้องสอดคล้องกับค่านิยม ของสังคมนั้นโดยอัตโนมัติ การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมบาง ลักษณะได้เปลี่ยนไปบ้างตามกาลเวลา แต่ค่านิยมและหลัก ใหญ่ที่ใช้เป็นกฎเกณฑ์ของสังคมก็จะยังไม่เปลี่ยนไป

4. วิธีการดำเนินงานวิจัย

4.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลเอกสาร ผู้ศึกษาได้ค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการปรับตัว แนวทางการสืบทอดวัฒนธรรม การแสดงละครชาตรีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยสืบค้นจากหนังสือและแหล่งข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต

การเก็บข้อมูลลงภาคสนาม ลงพื้นที่เก็บข้อมูลจากคณะพรหมสุวรรณ จังหวัดเพชรบุรี โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ และการสังเกต ผู้ศึกษาสัมภาษณ์เจ้าของละครชาตรี คณะพรหมสุวรรณ คือ แม่ครูบุญธรรม และสมาชิกคณะพรหมสุวรรณอีก 2 ท่าน ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกถึงประเด็นที่ศึกษา โดยใช้แนวคำถามในการสัมภาษณ์ที่เตรียมไว้ล่วงหน้า และใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เช่น สังเกตการสาธิตต่าง ๆ ที่ผู้ให้ข้อมูลแสดงให้ดู

4.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการศึกษามาจำแนกออกเป็นหมวดหมู่ตามตรงตามวัตถุประสงค์ จากนั้นวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และเรียบเรียงผลการศึกษาเชิงพรรณนา

5. ผลการศึกษา

ละครชาตรีคณะพรหมสุวรรณหนึ่งในคณะละครชาตรีเมืองเพชรที่มีชื่อเสียงโด่งดัง คณะพรหมสุวรรณ ซึ่งอดีตอยู่ภายใต้การดูแลของพ่อครูไพฑูรย์และแม่ครูบุญธรรม จันทรสข ทั้งสองท่านถือได้ว่าเป็นผู้ฝึกสอนวิชานาฏศิลป์ละครชาตรีและการละเล่นพื้นบ้านของกลุ่มอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดเพชรบุรีมาเป็นเวลานาน

ในอดีตพ่อครูไพฑูรย์ จันทรสข ทายาทคณะละครชาตรีพรหมสุวรรณ ได้รับการถ่ายทอดวิชาการแสดงละครชาตรีมาจากคณะละครเทพพิมาน โดยคุณยายทองอยู่ จันทรสข ซึ่งเป็นยายของพ่อครูไพฑูรย์ จันทรสข อีกต่อหนึ่ง ส่วนแม่ครูบุญธรรม จันทรสข แต่เดิมเป็นผู้สนใจการแสดงละครชาตรีอยู่แล้ว เมื่อเรียนในระดับประถมศึกษาได้รับการถ่ายทอดวิชาละครชาตรีและลิเกจากคุณยายสมควร มณีทิพย์ จนกระทั่งได้มาอยู่กับคณะละครพรหมสุวรรณ ทั้งพ่อครูไพฑูรย์และแม่ครูบุญธรรมได้แสดงละคร ชาตรีมาอย่างต่อเนื่อง และมีชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่แพร่หลายไปในพื้นที่ต่าง ๆ เช่น สงขลา ปัตตานี อุตรดิตถ์ นครสวรรค์ ฯลฯ ภายหลังจึงได้เริ่มหันมาสนใจแสดงลิเก โดยพ่อครูไพฑูรย์มีโอกาแสดงลิเกร่วมกับคณะสมศักดิ์ ภัคดี จนเป็นที่รู้จักและได้รับฉายาว่า “ผิวคล้ำร่ำเตี้ยยอดเพชร ภัคดี เทพบุตรนักรำแห่งจังหวัดเพชรบุรี” ปัจจุบันพ่อครูไพฑูรย์ จันทรสข ได้ถึงแก่กรรมแล้ว ทำให้คณะละครพรหมสุวรรณยังคงดำรงอยู่ได้ด้วยแม่ครูบุญธรรม จันทรสข รวมถึงลูกหลานและลูกศิษย์จำนวนหนึ่งที่ได้รับการ ถ่ายทอดการแสดงละคร และด้วยสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 ทำให้ส่งผลกระทบต่ออาชีพการแสดงละครชาตรี จึงได้มีการปรับตัว ดังนี้

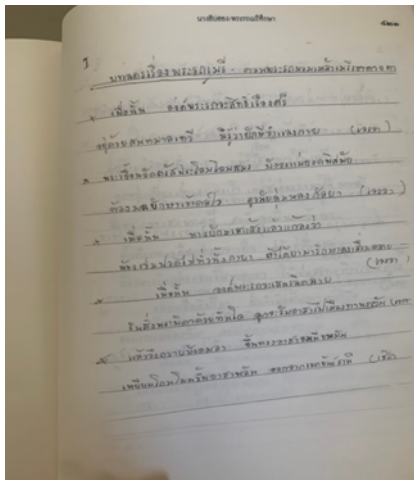
5.1 สภาพการณ์และการปรับตัวในอาชีพการแสดงละครชาตรีของคณะพรหมสุวรรณ

ละครชาตรีคณะพรหมสุวรรณมีการสืบทอดส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่นมาเป็นทอด ๆ ปรากฏการณ์เปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัยที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว จะเห็นได้ว่าคณะพรหมสุวรรณมีการปรับตัวอยู่เสมอ เพื่อให้ทันต่อยุคสมัยนิยม ซึ่งในปัจจุบันยังมีเจ้าภาพที่จัดหาละครชาตรีไปแสดงเพื่อความบันเทิงและประกอบพิธีกรรมต่างๆ เมื่อเกิดสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (Covid-19) ในปัจจุบันส่งผลกระทบต่อประชาชนคนไทยหลากหลายอาชีพ หลายคนกลายเป็นคนว่างงานและสูญเสียรายได้จากการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะผู้ที่มีรายได้รายวัน คนหาเช้ากินค่ำ รวมไปถึงนักแสดงละครชาตรีเมืองเพชร ที่นิยมเล่นในงานกิจกรรมด้านวัฒนธรรมต่าง ๆ งานแก้สินบนในวัดและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ก็ได้รับผลกระทบอย่างชัดเจน กิจกรรมบันเทิงต่าง ๆ กลายเป็นของสิ่งต้องห้าม คอนเสิร์ตยกเลิก ละครเวทีงดแสดง เพราะปฏิบัติตามมาตรการป้องกันเชื้อ

ไวรัสโคโรนา 2019 (Covid-19) ทางคณะพระมหามงกุฎได้มีการปรับตัวโดยเนื้อหาและลักษณะการแสดง รวมทั้งปรับรูปแบบการแสดง ดังนี้

5.1.1 การปรับเนื้อหาและลักษณะการแสดง

ในการปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบัน แม่ครู-บุญธรรม ได้เขียนบทขึ้นใหม่ จากความทรงจำที่ได้เค้าโครงมาจากคุณยายสมควร มณีทิพย์ ประกอบกับความสามารถของ แม่ครูบุญธรรมที่จดจำท่ารำของตัวละครได้หลายบทบาทไม่ว่าจะเป็นตัวพระรถเสน นางเมรี หรือ ตัวเบ็ดเตล็ด จึงไม่ใช่เรื่องยากที่จะเรียบเรียงบทดังกล่าวขึ้นมาใหม่

ภาพที่ 1 บทละครเรื่องพระรถเมรี

ในสภาวะปัจจุบัน เนื่องจากเจ้าภาพที่ว่าจ้างละครไปแสดงว่าจ้างมาเพื่อแก้บนเป็นส่วนใหญ่ ไม่ใช่เพื่อความบันเทิงอย่างแต่สมัยก่อน ผู้ว่าจ้างจึงต้องการให้แสดงเป็นชุด ๆ สั้น ๆ ระยะเวลา คณะละครจึงมีการปรับเปลี่ยนจากที่เล่นละครเป็นเรื่องที่ใช้ระยะเวลาแสดงแต่ละเรื่องยาวนานพอควร

บางครั้งก็ปรับให้เป็นการรำ ระบุว่า ฟ้อน ชุดสั้น ๆ ให้เหมาะสม ตามที่เจ้าภาพต้องการ แต่คงไว้ซึ่งการรำตัด สืบบนตามรูปแบบของละครชาตรีไว้ เล่นแต่เพียงละครชาตรีเป็นคณะละครรำ เนื่องจากการรำรำที่หลากหลายมากขึ้นไม่เพียงแต่ละครชาตรี

5.1.2 การปรับตัวทางด้านรูปแบบการแสดง

ภาครัฐมีคำสั่ง ปิดสถานที่ต่าง ๆ เป็นการชั่วคราว รวมถึงงดทำการแสดงมหรสพโรงหนัง โรงละคร โรงลิเก ลดความเสี่ยงในการแพร่ระบาดของโรคโคโรนา 2019 (Covid-19) เพื่อความอยู่รอด จากสถานการณ์ที่กล่าวมาข้างต้น กลุ่มศิลปินนักแสดง ละครชาตรีเมืองเพชรคณะพระมหามงกุฎ จึงได้มีการปรับตัวในการแสดงอาชีพ โดยการเปิดแสดงละครชาตรีออนไลน์ ผ่านการถ่ายทอดสดทางหน้าเพจของเฟซบุ๊ก “สืบสานและอนุรักษ์ละครชาตรีเพชรบุรี” ให้ผู้ชมทางบ้านได้รับชมผ่านโทรศัพท์มือถือ พร้อมทั้งขอรับการสนับสนุนเพื่อเป็นรายได้ไว้ใช้จ่ายในครอบครัว

ภาพที่ 2 การแสดงละครชาตรีในรูปแบบการถ่ายทอดสดทางหน้าเพจของเฟซบุ๊ก
ที่มา : ไทยรัฐออนไลน์ (18 พ.ค. 2563)

ภาพที่ 3 เบื้องหลังการแสดงละครชาตรีในรูปแบบการถ่ายทอดสดทางหน้าเพจของเฟซบุ๊ก
ที่มา : ไทยรัฐออนไลน์ (18 พ.ค. 2563)

5.2 แนวทางการสืบทอดและอนุรักษ์การแสดงละครชาตรีของคณะพรหมสุวรรณ

คณะพรหมสุวรรณมีแนวทางการสืบทอดและอนุรักษ์การแสดงละครชาตรีของคณะ จำแนกดังนี้

5.2.1 การสืบทอดด้านการบริหารจัดการ

ละครชาตรีคณะพรหมสุวรรณ มีการบริหารจัดการโดยแม่ครู บุญธรรม เป็นผู้ดูแลเรื่องการรับจ้างงาน การคัดเลือกตัวละคร การเลือกเรื่องที่จะแสดง การจ่ายค่าแรงนักแสดงและนักดนตรี การฝึกซ้อมนักแสดง การสร้างเครื่องละครเอง รวมไปถึงด้านการจัดเครื่องดนตรี มีการออกกฎระเบียบและการควบคุมดูแลในคณะละคร คือ นักแสดงทุกคนห้ามนอนและห้ามสวมชุดแสดงเดินออกนอกโรง

5.2.2 การสืบทอดการแสดง

นักแสดงจะเป็นลูกหลานเครือญาติหรือเป็นผู้ที่เรียนทางด้านนาฏศิลป์จากสถาบันใกล้เคียงหรือเป็นลูกหลานที่มีพรสวรรค์และใจรักในการแสดงละคร มาเรียนรู้และฝึกซ้อมให้เกิดความชำนาญการฝึกซ้อมจะใช้เวลาฝึกซ้อมในวันหยุด เวลาว่างตอนเย็น ช่วงปิดเทอม นักแสดงส่วนใหญ่อาศัยอยู่ไม่ไกลกันมากจึง สะดวกต่อการฝึกซ้อม คณะละครชาตรี จะฝึกหัดลูกหลานและลูกศิษย์ของตนภายในบ้าน แม่ครูประจำคณะจะเริ่มหัดเด็กที่เป็นลูกหลาน หรือพวกที่สนใจมาทำการฝึกรำ เพลงที่ใช้เป็นหลักในการฝึกรำ คือ เพลงช้า เพลงเร็ว ซึ่งเป็นเพลงสำหรับรำถวายมือ ต่อจากนั้นก็ฝึกท่วงทละคร แล้วจึงหัดร้องเป็นทำนอง และหัดเป็นลูกคู่ในการร้องรับ เมื่อฝึกฝนจนชำนาญในเบื้องต้นแล้ว จึงหัดแสดงเข้าเรื่อง เริ่มตั้งแต่การแสดงเป็นตัวประกอบ การฝึกหัดละครมักเป็นการสอนตัวต่อตัวในบางครั้งก็สอนกันระหว่างแสดงหากคนไหนเล่นไม่ถูกก็จะมีนักแสดงที่

อาจรู้สึกว่าคอยแนะนำการหัดและการแสดงละครชาตรีจะกระทำไปพร้อมกันเพราะถือเป็นการหัดโดยประสบการณ์ไปพร้อม ๆ กับการสร้างความชำนาญในการแสดง

5.2.3 การสืบทอดด้านธรรมเนียมการแสดง

ละครคณะพรหมสุวรรณสืบทอดมาจากบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน โดยแม่ครูบุญธรรม จันทร์สุข ผู้เป็นเจ้าของคณะมีเจตนาธรรมที่ต้องการให้การละครคงไว้ในปัจจุบันต่อไป ท่านได้อนุรักษ์ สืบสานการละคร ดังนี้

- 1) เป็นวิทยากรให้กับโรงเรียนต่าง ๆ
- 2) สอนลูกหลาน และนักเรียนที่มีความสนใจ ในศิลปะการละคร
- 3) เป็นวิทยากรให้สถาบันต่าง ๆ ในเรื่องบทร้อง
- 4) ออกแบบลายชุดละครต่าง ๆ และสิ่งตัดเย็บ
- 5) เป็นครูภูมิปัญญาด้านศิลปะการแสดงละคร

นอกจากจะถ่ายทอดกันในกลุ่มเครือญาติแล้ว แม่ครูยังสอนให้กับบุคคลอื่นที่สนใจ แต่เพื่อป้องกันการแข่งขันทางธุรกิจตามที่บรรพบุรุษถือปฏิบัติกันมา การถ่ายทอดความรู้ทางละครชาตรีให้กับบุคคลอื่น จึงมุ่งเพียงให้สามารถแสดงเป็นอาชีพ เพื่อเป็นศิษย์ไว้แสดงในคณะ แต่ไม่มีความรู้ในเรื่องพิธีกรรม ราชัดชาตรี ซึ่งจะถ่ายทอดกันเฉพาะในกลุ่มเครือญาติเท่านั้น

6. อภิปรายผล

จากการศึกษาของผู้ศึกษาพบว่า ละครชาตรีคณะพรหมสุวรรณจังหวัดเพชรบุรี ยังคงมีการสืบทอดอนุรักษ์รูปแบบการแสดงอย่างเคร่งครัด โดยมี 2 ลักษณะคือ 1) การถ่ายทอดในกลุ่มเครือญาติเป็นการถ่ายทอดความรู้ทางละครชาตรีให้ทั้งหมดเต็มความสามารถในลักษณะตัวตายตัวแทน โดยจะถ่ายทอดให้กับบุตรหลานญาติเท่านั้น 2) การถ่ายทอดให้แก่บุคคลอื่นที่สนใจในฐานะครูกับศิษย์

ผู้แสดงละครของคณะพรหมสุวรรณ ยึดอาชีพการแสดงละครชาตรีเป็นหลัก แต่ด้วยสภาพการณ์ในปัจจุบันทำให้ละครชาตรีไม่เป็นที่นิยมอย่างแต่ก่อนแม่ครูบุญธรรมเจ้าของละครชาตรีคณะพรหมสุวรรณ จึงได้มีการปรับตัว ปรับเปลี่ยนรูปแบบของการแสดงอีกทั้งยังได้มีการปรับบทบาทของการแสดงให้ทันสมัย เน้นประยุกต์ความบันเทิงที่เข้าถึงกลุ่มผู้ชมทุกเพศทุกวัย และเนื่องจากสถานการณ์โรคระบาดไวรัสโคโรนา 2019 ทำให้ละครชาตรีคณะพรหมสุวรรณ ไม่สามารถไปแสดงตามสถานที่ต่าง ๆ ได้ ทำให้ได้มีการปรับตัวโดยการแสดงละครชาตรีผ่านการถ่ายทอดสดในแอปพลิเคชันเฟซบุ๊ก ซึ่งถือว่าเป็นอีกหนึ่งช่องทางในการหารายได้และยังเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมการแสดงละครชาตรีให้กับบุคคลอื่นอีกด้วย จากรูปแบบดังกล่าวสอดคล้องตามแนวคิดวิธีการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมของ สิริชัยชาญ พักจำรูญ (2539 : 29 อ้างถึงใน ปิติมา โฆจิตเกษม, 2554 : 33) ที่ระบุวิธีการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมว่า “ควรพัฒนาทรัพยากรวัฒนธรรม โดยวิธีการ 1) การสะสม มนุษย์เกิดมาในสังคมใดก็มีวัฒนธรรมของสังคมนั้นเป็นประการแรก คือการเรียนรู้จากคนอื่น ถ่ายทอดให้หรือเรียนรู้จากประสบการณ์ตนเองเป็นลำดับ นับว่าเป็นการรับมรดกวัฒนธรรมมาจากอดีตสร้างและสะสมเอาไว้มาปรับปรุงเสริมสร้างสิ่งใหม่สืบทอดกันมาชั่วอายุคนและถ่ายทอดกันอย่างต่อเนื่อง 2) การปรับปรุง ผู้รับมรดกวัฒนธรรมหากรับไว้เป็นแต่เพียงรักษาไว้ฝ่ายเดียว ไม่รู้จักประดิษฐ์สร้างขึ้นใหม่ สังคมและวัฒนธรรมนั้นจะมีสภาพที่ไม่เจริญงอกงาม เพื่อรักษาเสถียรภาพและเอกลักษณ์ของสังคมตนไว้ เพราะวัฒนธรรมย่อมมีเสถียรภาพแต่วัฒนธรรมเป็นพลวัตด้วยใจตัว อาจเกิดการเปลี่ยนแปลงต่อไปอย่างสม่ำเสมอ และ 3) การถ่ายทอดวัฒนธรรมจะมีสภาพเจริญงอกงามก็เพราะสังคมผู้เป็นเจ้าของรู้จักเผยแพร่ให้แพร่หลาย

ทั้งโดยตรงและโดยปริยาย เพื่อสืบเนื่องกันไปไม่ขาดตอน ” ซึ่งสอดคล้องกับ จันทิมา แสงเจริญ (2539) ได้ศึกษาละครชาตรีเมืองเพชร โดยศึกษาในด้านประวัติโครงสร้างการประกอบของการแสดง และสถานภาพการประกอบอาชีพตั้งแต่ พ.ศ.2537-2539 ผลการศึกษาพบว่า ละครชาตรีเมืองเพชรเป็นละครราชชนิดหนึ่งซึ่งพัฒนามาจากการแสดงพื้นบ้านปรับเปลี่ยนไปตามสภาพสังคมและเศรษฐกิจ

7. ข้อเสนอแนะจากการวิจัยและข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

7.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องของทุกหน่วยงานทั้งภาครัฐบาล รัฐวิสาหกิจ และเอกชนควรส่งเสริมสนับสนุนและร่วมมือกันในการขับเคลื่อนให้เกิดกิจกรรมต่างๆ รวมทั้งการตระหนักถึงคุณค่าของละครชาตรีเมืองเพชร เพื่ออนุรักษ์ให้คงสืบต่อไป

7.2 บทบาทของผู้แสดงที่น่าศึกษา เช่น บทบาทตัวนาง บทบาทตัวตลก และแม่บท ซึ่งมีองค์ความรู้ที่น่าสนใจตลอดจนกระบวนการทำรำต่างๆในการแสดงละครชาตรี

8. กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำ ตลอดจนตรวจแก้ไข และขอขอบคุณเจ้าของคณะและสมาชิกคณะพรหมสุวรรณทุกท่านซึ่งให้ข้อมูลสำหรับการวิจัยในครั้งนี้

9. รายการอ้างอิง

กรกฎ คำแหง. (2560). ละครชาตรีเรื่องพระรถเมรี คณะพรหมสุวรรณ จังหวัดเพชรบุรี. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

จันทิมา แสงเจริญ. (2539). ละครชาตรีเมืองเพชร. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จุฑารัตน์ การะเกตุ. (2562). “ละครชาตรีเมืองเพชรบุรี รูปแบบการแสดงที่เปลี่ยนไปในโลกที่เปลี่ยนแปลง.”

วารสารนิเทศสยามปริทัศน์ 18 (2), 23-26.

ไทยรัฐออนไลน์. (2563). ศิลปินพื้นบ้านสู่วิดีโอไวรัส แสดงละครชาตรีออนไลน์ .สืบค้นเมื่อ 18 พฤษภาคม 2563 .สืบค้นจาก <https://www.thairath.co.th/tags/>

นิภา นิธยานน. (2530). การปรับตัวและบุคลิกภาพ : จิตวิทยาการศึกษาและชีวิต. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

บุญธรรม จันทรสขุ, เจ้าของคณะพรหมสุวรรณ, สัมภาษณ์, 26 สิงหาคม 2563.

ปัทมา โฆษิตเกษม. (2554). แนวทางการจัดการศึกษาเพื่ออนุรักษ์งานช่างศิลป์ไทยของวิทยาลัยช่างศิลปสุพรรณบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ลักขณา สริวัฒน์. (2545). สุขภาพจิตและการปรับตัว. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

สิริชัยชาญ พักจำรูญ. (2539). วิวัฒนาการและอนาคตภาพของวิทยาลัยนาฏศิลป์ในการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมไทย. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุภัทรชัย จีบแก้ว. (2560). การสืบทอดละครชาตรีกรณีศึกษาคณะลำไยศิลป์ อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี.

วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา.

อมรา พงศาพิชญ์. (2547). มนุษย์กับวัฒนธรรม.ในสังคมและวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

หลักสูตรการจัดการชุมชน คณะวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี
เลขที่ 1 หมู่ที่ 3 ตำบลสามพระยา อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี 76120
โทร: 032-594028 www.ms.su.ac.th